

KİLİSE-DEVLET İLİŞKİLERİNDE İYİLEŞME: 1943-1957 YILLARI ARASI SOVYET RUSYA'DA DİN POLİTİKASI

Yasin COŞKUN*

ÖZ

Rusya'da 1917 yılında Bolşeviklerin yönetimi devralması ile beraber dine karşı sert bir politika izlenmeye başlanmıştır. Komünist yönetimde dine yer yoktu. Halkın büyük bir bölümü Ortodoks Hristiyan olan Sovyet Rusya'da Rus Ortodoks Kilisesi'ne karşı ağır baskı uygulanmıştı. Özellikle 1930'larda yürütülen din karşıtı kampanya daha da hızlanmış, birçok kilise kapatılmış veya komünist yönetimce mallarına el konulmuştu. Aynı zamanda patrik seçimi yapılması da yasaklanmıştı. Sovyet Rusya'daki bu politika II. Dünya Savaşı'nda yaşanan gelişmelerle farklı bir boyut kazanacaktı. Almanların SSCB'ye saldırmasının ardından Ortodoks dini liderler Nazilere karşı Sovyet rejiminin yanında yer almıştı. Rus topraklarının savunulması için halk teşvik edilmişti. Kilise'nin bu "vatansever" tavrı Stalin'in dikkatini çekmiş ve 1943 yılının sonbaharında Stalin, üç Ortodoks Metropolitle bir görüşme gerçekleştirmişti. Bu görüşmenin ardından kilise-devlet ilişkilerinde bir iyileşme meydana gelmişti. Kiliseler yeniden açılmaya başlanmış, dini özgürlükler artmıştı. Stalin'in yeni din politikasının arkasında yatan sebep yalnızca kilisenin "vatansever" faaliyetinden ibaret değildi. II. Dünya Savaşı'ndan sonra topraklarını genişleten Sovyet rejimi, Batılı ülkelere karşı Sovyet yönetiminin dine karşı hoşgörülü olduğunu göstermeye çalışmıştı. Böylece Batı'nın Sovyet yayılmacılığında duyduğu endişeyi azaltmayı planlamıştı. Bu çalışma kilise-devlet ilişkilerinde iyileşmenin başladığı 1943 yılından tekrar kilise üzerinde baskının olduğu 1957 yılına kadar olan dönemde Sovyet yönetiminin kiliseye yönelik politikasının bir analizini yapmaktadır.

Anahtar Kelimeler: SSCB, Rus Ortodoks Kilisesi, Josef Stalin, Metropolit Sergiy, Nikita Kruşçev.

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Siirt Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, ORCID: 0000-0002-8151-7874, E-posta: tarihli@gmail.com

ABSTRACT

When the Bolsheviks took over administration in Russia in 1917, a tough policy against the religion began to be pursued. There was no religion in communist rule. In Soviet Russia, where most of the people were Orthodox Christians, there was heavy pressure against the Russian Orthodox Church. In the 1930s in particular, the anti-religious campaign was accelerated, many churches were closed down and their property was seized by the communist government. The Soviet authorities forbade the patriarchal election. This policy in Soviet Russia was going to change after the developments in World War II. After the Germans had attacked the USSR, Orthodox religious leaders were beside the Soviet regime against the Nazis. The people were encouraged to defend the Russian lands. This "patriotic" attitude of the church attracted Stalin's attention and in the fall of 1943 Stalin met with three Orthodox Metropolitans. After that, there was an improvement in church-state relations. Churches were permitted to reopen, religious freedoms increased. The reason behind Stalin's new religious policy was not just the "patriotic" activity of the church. The Soviet regime, which widened its territory after World War II, tried to show the Western World that the Soviet government was tolerant of the religion and tried to reduce the West's anxiety of Soviet expansion. This study is an analysis of the politics of the Soviet administration towards the Church from 1943, when church-state relations began to recover, until 1957, when anti-religious campaign started to increase again.

Keywords: USSR, Russian Orthodox Church, Joseph Stalin, Metropolitan Sergii, Nikita Khrushchev.

Rusya'da 1917 yılında Çarlık rejimi yıkıldı ve Vladimir Lenin önderliğinde Bolşevikler yönetimi ele geçirdi. Bu tarihten sonra Rus Ortodoks Kilisesi, Komünist yönetimin ağır baskısına uğradı. Sovyet düşüncesine göre Sovyet hayatında dine yer yoktu. Bu nedenle Sovyet Rusya'da dine karşı acımasız bir politika uygulandı. 1929 yılında kurulan *Militan Ateistler Birliği*'nin (League of Militant Atheists) faaliyetleri, özellikle bu din karşıtı kampanyada önemli bir rol oynadı (Walters 1993: 14). 1930'lu yıllarda birçok din adamı tutuklandı ve birçok kilise Sovyet Hükümeti tarafından kapatıldı.

Kiliseye karşı uygulanan baskı tüm hızıyla devam ederken II. Dünya Savaşı'nın başlangıcı Sovyet Rusya'da kilise-devlet ilişkisinde yeni bir dönemin kapısını aralayacaktı. Savaşın gelişimi her iki tarafın birbirleriyle olan ilişkilerinde bir iyileşme getirecekti. Almanya ile Sovyetler Birliği arasında 1939 yılında imzalanan Saldırmazlık Paktı'nın 1941'in yaz ayında Almanya'nın saldırısıyla bozulmasından sonra Alman kuvvetleri Sovyetler Birliği'ni işgal etmeye başladı. Bu aşamada Rus Ortodoks Kilisesi, Sovyet Hükümeti'ni saldırgan Alman ordularına karşı destekledi. Özellikle Metropolitan Sergiy (Stragorodskiy), Nazi güçlerine karşı yürütülen kampanyada önemli bir rol oynadı.

Rus Ortodoks Kilisesi'nin "vatansever" misyonu sonucunda, Sovyet Hükümeti din karşıtı politikaları durdurdu. Bu durumun bir neticesi olarak

Sovyet Rusya'da acımasız bir din karşıtı politika uygulayan *Militan Ateistler Birliği*, din aleyhtarı kampanyasını sona erdirdi. Ayrıca 1941 yılına kadar birçok din karşıtı çalışma kaleme alınmış olmasına rağmen 1941-1947 yılları arasında din karşıtı yayınların yapılmasına izin verilmedi (Chumachenko 2002: 82). Stalin'in 4 Eylül 1943'te üç Metropolit Sergiy, Aleksiy ve Nikolay ile yaptığı görüşme Komünist yönetimle kilise arasındaki ilişkiyi daha da güçlendirdi (Bank vd. 2016: 221). 1943-1957 yılları arasında Sovyet Rusya'da dine yönelik bazı saldırılar olsa da iki taraf arasında II. Dünya Savaşı esnasında oluşan bu iyi ilişki, savaştan sonra da sürdürüldü. Bu çalışma 1943-1957 yılları arasında Sovyet yönetiminin Rus Ortodoks Kilisesi'ne karşı takip etmiş olduğu bu yeni politikayı incelemektedir.

1. Sovyet Hükümeti ile Rus Ortodoks Kilisesi Arasındaki Yeni İlişkinin Başlangıcı

II. Dünya Savaşı'nda yaşanan gelişmeler sonrası Sovyet yönetimi din politikasını değiştirmeye başladı. Stalin'in 4 Eylül 1943'te üç metropolitte yaptığı görüşme, bu değişim hareketinin önemli bir kilometre taşı olarak kabul edilir. Bu toplantı, elbette, kilise-devlet ilişkisi açısından önemli bir değere sahipti. Ancak, 1943'teki bu buluşmadan daha önce Metropolit Sergiy'in kendi inisiyatifi ile başlatmış olduğu faaliyetler kilise-devlet ilişkisindeki iyileşmenin kapısını araladı ve 1943'te Stalin'le yapılacak olan görüşmeye zemin hazırladı. Alman kuvvetleri Sovyetler Birliği'ne saldırmaya başladığında, Metropolit Sergiy 22 Haziran 1941'de bir mektup yayınladı. Bu mektupta Sergiy, "tüm antlaşma ve vaatleri çiğneyerek faşist çetelerin aniden anavatanlarına saldırdıklarını ve Rus topraklarının barışçıl vatandaşlarının kanıyla sulandığını" (Acton vd. 2007: belge 37) belirterek Alman işgaline karşı koymak için Rus halkını direnmeye çağırdı.

Açıklamadan anlaşılacağı üzere Metropolit Sergiy, Alman işgaline karşı Sovyet Rusya'yı destekledi. Burada ilginç olan nokta, Komünist rejimin Sergiy'in mektubuna karşı herhangi bir olumsuz tepki göstermemesiydi. Aslında Metropolit Sergiy'in bu şekilde bir mektup yayınlaması Sovyet yasalarına aykırıydı. 1918 ve 1929'da çıkarılan iki yasa, kilisenin devlet ve toplumun herhangi bir işine karışmasını yasaklamaktaydı (Pospelovsky 1997: 139). Sergiy'in bu hamlesi açıkça devlet işine müdahale anlamına gelmekteydi. Buna rağmen Sovyet rejimi hiçbir şey yapmadı. Bu durum kilise ile Sovyet Hükümeti arasındaki ilişkinin değişmeye başladığının ilk işaretlerinden birisi oldu. Yayınlanmış olduğu mektuptan sonra Metropolit Sergiy, Sovyet Hükümeti ile temas kurmaya devam etti. 1942'nin başlarında, Stalin'e Rus Ortodoks Kilisesi'nin Kızıl Ordu için bağış topladığını ve bu bağışlar için özel bir banka hesabına ihtiyaç duyduğunu bildirdi. Kilisenin Sovyet hukukuna göre bir banka hesabı açması da yasal değildi. Ancak Stalin, kilisenin çabalarından memnun kaldı ve Rus Ortodoks Kilisesi için bir banka hesabının açılmasını emretti (Pospelovsky 1997: 140).

Bu örneklerden anlaşılacağı üzere II. Dünya Savaşı'ndan sonra kilise-devlet ilişkisi yeni bir boyut kazanmaya başlamıştı. Alman saldırısının ilk

anından itibaren kilisenin sergilemiş olduğu tutum, Sovyet Hükümeti'nin sempatisini kazanmış ve bu durumun bir sonucu olarak da Stalin, 4 Eylül 1943'te Kremlin'de Sergiy, Aleksiy ve Nikolay adlı üç metropoliti bir araya getirmişti (McGucking 2008: 53). Bu toplantı, Sovyet tarihinde kilise-devlet ilişkisi açısından önemli bir yere sahiptir. Böyle bir buluşma 1930'ların Sovyet Rusya'sında hayal bile edilemezdi. Bu toplantı, Rus Ortodoks Kilisesi açısından çok faydalı bir görüşme oldu. Metropolitlerin istekleri Stalin tarafından kabul edildi. Toplantıda metropolitler, Stalin'e patrik seçiminin yapılabilmesi için piskopos konseyinin toplanmasına izin vermesi talebinde bulundular (Pospelovsky 1997: 141). Patrik Tikhon 1925'te öldüğünde Sovyet makamlarınca yeni patrik seçimi yasaklanmıştı. Stalin, metropolitlere patriğin nasıl bir unvana sahip olacağını sordu. Sergiy, yeni seçilecek patriğin "Moskova'nın ve bütün Rusların Patriği" (*the Patriarch of Moscow and all Russia*) unvanı almasının uygun olacağını düşündüklerini belirtti. Stalin, bunun doğru bir karar olduğunu ifade ederek metropolitlerin isteğini kabul etti (Corley 1996: belge 89).

Rus Ortodoks Kilisesi bu toplantıdan başka faydalar da elde etti. 1936'da durdurulmuş olan "Moskova Patrikhanesi Dergisi"nin (*Journal of the Moscow Patriarchate*) tekrar yayınlanmasına izin verildi (Werth: 1964: 408). Rus Ortodoks Kilisesi'nin ilahiyat akademileri açmasının önündeki engel kalktı. Daha önce Komünist rejim, kilise mülkiyetine el koymuştu. Bu görüşme sonrası kilise, mülk sahibi olma hakkı olan tüzel bir kişilik olarak tanındı (Kolarz 1962: 52). Elde etmiş oldukları bu hakların yanı sıra metropolitler, Stalin'den hapisanedeki din adamlarının serbest bırakılmalarını da istediler. Stalin, metropolitlere tutuklu din adamları ile ilgili bir liste hazırlamalarını söyleyerek kendisinin bu konuyla ilgileneyeceğini bildirdi (Corley 1996: belge 89).

Komünist rejimin baskı zamanlarında binlerce kilise binası ve manastır, Sovyet Hükümeti tarafından ele geçirilmiş veya tahrip edilmişti. Ayrıca yeni kiliselerin inşası da imkânsızdı. Bu nedenle metropolitler, yeni kiliselerin açılmasının gerekliliğinden de bahsettiler. Stalin tarafından bu öneri kabul edildi. Ayrıca bu toplantıdan sonra "Rus Ortodoks İşleri Konseyi" kuruldu. Sovyet Rusya'da istihbarat servisi ajanı olan Georgiy Karpov, Rus Ortodoks İşleri Konseyi'nin başkanlığına atandı (Chumachenko 2002: 15). Ancak bu konsey, Çarlık dönemindeki başrahiplik müessesesinden farklıydı. Konsey, bir bölgede kilise açma kararı verme hakkına sahip değildi. Onun görevi, kilise ve devlet arasındaki iletişimi sağlamaktı.

Başlangıçta konsey zaman zaman yerel yetkililerle sorunlar yaşadı. Çünkü yerel yetkililer bu zamana kadar din aleyhine faaliyetlerde bulunmuşlardı. Bu nedenle Komünist rejimin dine yönelik yeni yaklaşımına aşına olmaları zaman almaktaydı. Gerçekten de kilise-devlet arasındaki ilişki açısından yeni bir dönem yaşanmaktaydı. İnsanlar bölgelerinde yeni kiliseler açmak için dilekçeler vermeye başladı. Rus Ortodoks Kilisesi Konseyi, dilekçeleri Sovyet Hükümeti'ne iletmekten sorumluydu. Kiliselerin açılmasıyla ilgili son karar hükümet tarafından verilmekteydi. Dilekçelerin onaylanması

durumunda kiliseler açılmaktaydı. 1944-1947 yılları arasında kilise açılması için 4,418 bireysel dilekçe verildi. Hükümet yetkililerince yapılan değerlendirmeler sonucu 1.270'den fazla kilise ve şapel açıldı (Chumachenko 2002: 59).

Görüldüğü gibi Stalin'le 1943'te gerçekleştirilen toplantı, kilise-devlet ilişkisinin iyileşmesini hızlandırdı. Metropolit Sergiy, "Moskova ve tüm Rusların" patriği olarak seçildi (bkz. Ware 1993). Kiliseler açılmaya başlandı ve din karşıtı kampanya durduruldu. Ayrıca bu toplantının bir başka önemli sonucu da Sovyetler Birliği'nin ana dini organı olarak Rus Ortodoks Kilisesi'nin kabul edilmesiydi. Böylece Rus Ortodoks Kilisesi, SSCB'de Ortodoks Hıristiyanları temsil etme hakkına sahip oldu (Kolarz 1962: 52). Bu durum Rus Ortodoks Kilisesi'nin önemli bir başarısı olarak görülebilir, çünkü daha önceki yıllarda Sovyet rejimi SSCB'de herhangi bir Ortodoks birliğini engellemek için farklı Ortodoks grupları desteklemişti. Böylece dinin toplum içinde yaygın bir etkiye sahip olmasının önüne geçilmeye çalışılmıştı. Ancak Stalin'in metropolitlerle buluşmasından sonra, bu politika artık uygulanmadı ve onun yerine bütün Ortodoks inançları, Rus Ortodoks Kilisesi'nin kontrolü altına alındı. Stalin'in bu olumlu yaklaşımı karşısında Rus Ortodoks Kilisesi de Komünist rejimi memnun edecek politikalar uygulamaya devam etti. 8 Eylül 1943'te Metropolit Sergiy, "Moskova ve tüm Rusların" patriği olarak seçildiğinde, "inanca ve anavatana" ihanet edenleri kınayan bir bildiri yayımladı. Bu bildiri de; faşist güçler "İsa'nın düşmanı" olarak nitelendirildi. Ayrıca bu faşist güçlerin yanında saf tutanlar, kiliseye ihanet etmekle suçlandı ve aforoz edildikleri ilan edildi (Daniels 1984: 290).

2. Rus Ortodoks Kilisesi'ne Karşı Uygulanan Yeni Sovyet Din Politikasının Nedenleri

Yukarıda değinildiği gibi, II. Dünya Savaşı sırasında Rus Ortodoks Kilisesi'nin Sovyet ordusuna bağış toplama gibi "vatansever" faaliyetleri, Stalin'in dikkatini çekti ve kilise-devlet ilişkilerinde bir iyileşme dönemi başladı. Metropolit Sergiy, bu süreçte önemli bir rol oynadı. Ancak kilisenin bu "vatansever" faaliyetleri tek başına kilise-devlet arasındaki yeni ilişkiyi açıklamak için yeterli değildir. Stalin metropolitlerle buluştuğunda Sovyet ordusu zaten Nazi güçlerine karşı bir zafer kazanmıştı. Bu nedenle, kilisenin Rus halkını Alman kuvvetlerine karşı direnmek için çağırısı pek de gerekli değildi. Bu açıdan bakıldığında, Sovyet rejiminin Rus Ortodoks Kilisesi ile ittifak kurmasının başka nedenleri olduğu ortaya çıkmaktadır.

İlk olarak üzerinde durulması gereken husus, 1944 yılı ile beraber savaşın seyrinin tamamen değişmesiydi. Sovyet ordusu artık işgalci güçlere karşı ülkesini savunmak için savaşmıyordu. Bunun yerine diğer halkların topraklarını ele geçirerek onlara kendi iradesini dayatıyordu. Bir bakıma "anavatan savunması için yapılan savaş, artık bir fetih savaşına" dönüşmüştü (Kolarz 1962: 55). Bu aşamada, Sovyet Hükümeti'nin Batılı ülkelerin gözünde prestijini arttırması zorunluydu çünkü Kızıl Ordu, Doğu Avrupa'yı işgal etmeye başlamıştı. İngiltere ve ABD'deki pek çok kişi, "muzaffer" Kızıl

Ordu'nun kontrolü altına alacağı ülkelerde komünist sistemi dayatacağından korkmaktaydı (Miner 2003: 8).

Sovyet Rusya bir din yok edicisi olarak görülmekteydi. Stalin, Sovyet rejimi hakkında Batı'nın düşüncesinin değiştirilmesinin gerekli olduğunu fark etti. Bunun için de yeni bir din politikasına ihtiyaç vardı. Bu amaçla Stalin, Rus Ortodoks Kilisesi ile yeni bir ilişki kurmaya başladı. Bu durum, kilisenin yeni Sovyet dış politikasının önemli bir parçası hâline geldiği anlamını taşıyordu. Bu açıdan bakıldığında, Stalin'in metropolitler ile görüşmesinin ve patrik seçiminin zamanlamaları da önemliydi. Çünkü bu görüşmeden sonra Stalin, Churchill ve Roosevelt ile buluşmak için Tahran Konferansı'na gitmişti. Böylece Stalin, Tahran Konferansı'ndan hemen önce yapmış olduğu bu hamleyle Batı'nın korkularını yatıştırmayı amaçlamıştı (Miner 2003: 8). Ayrıca Rus Ortodoks Kilisesi, Soğuk Savaş döneminde Sovyet Rusya'nın dünyadaki barışı desteklediğini göstermeyi amaçlayan ve Sovyet dış politikasının bir parçası olan "Sovyet Barış Hareketi"nde (Ellis 1986: 271-272) de önemli rol oynamıştı.

Görüldüğü gibi, Rus Ortodoks Kilisesi'nin "vatansever" tutumunun yanı sıra, II. Dünya Savaşı'ndan sonra takip edilmeye başlanan yeni Sovyet dış politika stratejisi de kilise-devlet ilişkisinin iyileşmesinde önemli etkenlerden birisi olmuştu. Bu politikanın bir parçası olarak kiliseler yeniden açılmaya başlandı ve SSCB'de din özgürlüğü arttı. 1940'lardan önce kilisenin devletin dış ilişkilerinde yer alması imkânsızdı ancak 1940'larda bu mümkün oldu. Bu durumun iyi bir örneği olarak Metropolit Nikolay'ın Kuybishev'deki (Samara) İngiliz Büyükelçiliği'ne yaptığı ziyaret gösterilebilir. Bu ziyaretin amacı, Batı dünyasına, Sovyet rejiminde din özgürlüğünün bulunduğunu ve Sovyet genişlemesi ile ilgili endişelenecek bir şeyin olmadığını göstermekti. Bu toplantıda Metropolit Nikolay, İngiltere Büyükelçisi'ne İngiltere'deki Anglikan Kilisesi lideriyle bir toplantının düzenlenmesine yönelik talebini ilettiler (Miner 2003: 97). Böylece Sovyet Hükümeti, Rus Ortodoks Kilisesi'nin kendi kararını vermede özgür olduğunu göstermiş oluyordu. Görüldüğü gibi Stalin, II. Dünya Savaşı'nda uygulamaya koyduğu yeni din politikasını savaştan sonra da bırakmadı ve dış ilişkilerde Rus Ortodoks Kilisesi'ni kullandı. Böylece kilise, savaştan sonra da önemini korumuş oldu ve Komünist rejimin eski din karşıtı politikasıyla kıyaslandığında Sovyet Rusya'da çok fazla baskıyla karşılaşmadı.

Ancak savaşın bitmesinden sonra Sovyet Rusya'daki bu ılımlı din politikasına karşı bazı muhalif sesler de yükselmeye başladı. Bu muhalif düşünceye göre, savaşın sona ermesiyle beraber kilisenin "vatansever" faaliyetlerine artık ihtiyaç kalmamıştı. Bu nedenle dine karşı hoşgörünün gösterilmesi gerekli değildi. Özellikle Komünist düşünce ve eylemleri ülkenin her yerinde etkin kılmak için kurulan *Ajitasyon ve Propaganda Bürosu (Agitprop)*, Rus Ortodoks Kilisesi İşleri Konseyi'nin faaliyetlerini eleştirmeye başladı. *Agitprop*'a göre, Kilise Konseyi din adamları arasında Sovyet karşıtı düşüncüyü önleyememekteydi (Chumachenko 2002: 88). Buna benzer muhalif görüşlerin bir sonucu olarak 1948'de yeniden din karşıtı kampanya hızlan-

maya başladı. Ancak kiliseye yönelik saldırılar olsa da bunlar etkili değildi ve uzun sürmedi. Din karşıtı propagandacılar, Kruşçev zamanına kadar sesini güçlü bir şekilde yükseltmeyecekti.

3. Stalin'in Ölümünden Sonra Sovyet Rusya'da Din Politikası

Rus Ortodoks Kilisesi, Stalin'in din karşıtı kampanyayı durduran ve kilisenin daha fazla özgürlük kazanmasını sağlayan din politikasından memnundu. Stalin'in 1953'te ölümünden sonra insanlar, dine karşı hoşgörü politikasının SSCB'de devam edip etmeyeceğini merak etmeye başladılar. Stalin'den sonra SSCB'de siyasi durum belirsizdi. Kruşçev ve siyasi rakipleri arasında Sovyet Hükümeti'nin kontrolünü ele geçirmek için bir mücadele vardı. Devletin uygulayacağı din politikası hakkında da bir belirsizlik vardı. Örneğin 7 Temmuz 1954'te SSCB'de din karşıtı politikayı hızlandırmak için Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi tarafından bir kararname yayınlanırken, aynı yıl 11 Kasım'da çıkan başka bir kararnamede ise yoğun din karşıtı politika eleştirilmekteydi (Anderson 1994: 6). Bu iki kararname arasında "Yüz Gün Kampanyası" (*Hundred Days Campaign*) olarak adlandırılan ve 1930'ların hoş olmayan hatıralarını geri kazandıran şiddetli ama kısa süreli din karşıtı eylemler patlaması yaşanmıştı (Walters 1993: 19).

Kruşçev, siyasi rakipleri tarafından din karşıtı kampanyayı desteklemekle suçlanmaya başlanmıştı. Kruşçev'in siyasi rakiplerine karşı halk desteği elde etmesi şarttı. Bu nedenle, siyasal iktidarı tamamen ele geçirene kadar din karşıtı bir görüntü sergilememeye çalıştı. Kruşçev ile rakipleri arasındaki siyasi mücadele daha fazla din özgürlüğü getirdi. Yeniden açılan kiliselerin sayısı arttı ve hatta yeni kiliseler inşa edilmeye başlandı. Daha fazla öğrenci, teoloji seminerlerine katılmaya başladı. Bu durumun bir sonucu olarak, 1955-57 yılları arası II. Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyet Rusya'daki Ortodoks Hristiyanlar için en rahat dönemlerden biri oldu (Walters 1993: 19). Görüldüğü gibi, Stalin'in ölümünden sonra din politikasında önemli değişiklikler yaşanmamıştı. Ancak bu durum sadece 1957 yılına kadar sürecekti. Kruşçev siyasi rakiplerini yenip devletin kontrolünü ele geçirdiğinde din karşıtı kampanya SSCB'de yeniden hızlanmaya başlayacaktı.

Sonuç

1943-1957 yılları arasında kilise-devlet ilişkisi ve Sovyet din politikası göz önüne alındığında, II. Dünya Savaşı her iki taraf için de bir dönüm noktası olmuştur. Özellikle kilisenin "vatansever" faaliyetleri, devletin dikkatini çekmek açısından önemli bir rol oynamıştır. Stalin'in 1943'teki üç metropolitte yaptığı görüşme, kilise-devlet ilişkisindeki iyileşmenin resmi bir onayı olarak görülebilir. Bu tarihten sonra, SSCB'deki kiliselerin sayısı artmaya başlamıştır. Din karşıtı kampanyalar durmuş ve Metropolit Sergiy patrik olarak seçilmiştir.

Bu dönemde kilise, Sovyet dış politikasının bir parçası olarak da kullanılmıştır. Bu açıdan bakıldığında, kilisenin "vatansever" faaliyetlerinin kilise-devlet ilişkisindeki iyileşmede birinci derecede önemli etken olmadığı

ortaya çıkmaktadır. Stalin, Sovyet dış politikasının bir parçası olarak kullanmak istediği Rus Ortodoks Kilisesi ile ilişkileri iyi bir düzeyde tutmak istemiştir. Savaşın sonuna kadar bile kilise ve devlet arasındaki iyi ilişkinin devam etmesi bu hususu destekler nitelikte olmuştur. Stalin'in ölümünden sonra 1957 yılına kadar Sovyet Rusya'da takip edilen ılımlı din politikasında önemli bir değişiklik yaşanmamıştır. Kruşçev ve rakipleri arasındaki siyasi mücadele, kilise ve devlet arasındaki bu iyi ilişkinin korunmasında önemli bir rol oynamıştır. Sonuç olarak 1943-1957 dönemi Sovyet Rusya'da uygulanan din politikası açısından önemli bir değişime sahne olmuştur. Komünist rejim bu dönemde kilise ile "ittifak" kurmuş ve daha sonrasında da 1957 yılına kadar kilise ile olan bu ittifakını sürdürmüştür.

KAYNAKÇA

- ACTON Edward - Tom Stableford (2007). *The Soviet Union: A Documentary History Vol. II, 1939-1991*, Exeter: The University of Exeter Press.
- ANDERSON John (1994). *Religion, State and Politics in the Soviet Union and Successor States*, Cambridge, Cambridge University Press.
- BANK Jan - Lieve Gevers (2016). *Churches and Religion in the Second World War*, (trans. London: Bloomsbury Publishing.
- CHUMACHENKO Tatiana A. (2002). *Church and State in Soviet Russia: Russian Orthodoxy from World War II to the Khrushchev Years* (trans. Edward E. Roslof), New York: M. E. Sharpe.
- DANIELS Robert V. (1984). *A Documentary History of Communism* Hanover: University Press of New England.
- ELLI Jane (1986). *The Russian Orthodox Church: A contemporary History*, London: Croom Helm.
- FELIX Corley (1996). *Religion in the Soviet Union: An Archival Reader*, Basingstoke: Macmillan Press.
- KOLARZ Walter (1961). *Religion in the Soviet Union*, London: Macmillan.
- McGUICKIN John Anthony (2008). *The Orthodox Church: An Introduction To Its History, Doctrine, And Spiritual Culture*, Oxford: Blackwell Publishing.
- MINER Steven Merritt (2003). *Stalin's Holy War: Religion, Nationalism, and Alliance Politics, 1941-1945*, Chapel Hill: The University of North Carolina Press.
- POSPIELOVSKY Dmitry (1997). "The "Best Years" of Stalin's Church Policy (1942-1948) in the light of Archival Documents", *Religion, State and Society*, XXV (25) : 139-162.
- WALTERS Philip (1993). "A Survey of Soviet Religious Policy", (Edit.: Sabrina Petra Ramet), *Religious Policy in the Soviet Union*, Cambridge: Cambridge University Press.
- WARE Timothy (1993). *The Orthodox Church: An Introduction to Eastern Christianity*, London: Penguin.
- WERTH Alexander (1964). *Russia at war, 1941-1945*, New York: Dutton.